

Watervogeltellingen in Nederland

Nieuwsbrief seizoen 2013/2014, nr 3, november 2013

Nederland is bij uitstek een land van wetlands en watervogels. Met watervogeltellingen worden objectieve gegevens verzameld over aantallen, verspreiding en de veranderingen daarin. Het landelijke project vindt plaats in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring en wordt ondersteund door het Ministerie van Economische Zaken, Rijkswaterstaat - Water, Verkeer en leefomgeving en het Centraal Bureau voor de Statistiek. De landelijke coördinatie wordt verzorgd door Sovon Vogelonderzoek Nederland. De tellingen worden uitgevoerd door een groot aantal waarnemers van vogelwerkgroepen, behorende instanties, provincies en instituten. Er worden maandelijks tellingen uitgevoerd in monitoringgebieden (alle watervogelsoorten, in Rijkswateren en overige Vogelrichtlijngebieden), pleisterplaatsen (ganzen en zwanen) en in januari de Midwintertelling.

Beste tellers,

Nijmegen, 31 oktober 2013

De oktobertelling is letterlijk een beetje in de soep gelopen. Precies tijdens het telweekend passeerde zaterdagavond en zondag een frontale storing die lekker boven het westen bleef ronddraaien en voor enorme hoeveelheid neerslag zorgde. Vooral de provincies Zeeland, Zuid/Holland en Utrecht kregen de volle laag (zie : http://www.knmi.nl/cms/content/116015/extreme_regen_in_zuidwesten_van_land). Veel tellers dachten er het zijne of hare van en lieten de telling voor wat het was of gingen helemaal niet op pad. Ook vrijdag en zaterdag was het niet echt droog te noemen, maar het was lang niet zo erg als zondag. Omdat we erg veel signalen van tellers kregen dat ze in dat weekend niet hadden geteld, besloten we dat er tot en met het weekend erna kon worden geteld. Gelukkig hebben veel tellers daaraan gehoor gegeven. Omdat er zo wel een flinke spreiding in teldatum is ontstaan zullen we de telgegevens daarom extra controleren (bijv. op precies overeenkomende aantallen in naastgelegen gebieden).

In november staat op de 16e de binnenlandtelling (alle monitoringgebieden en ganzen en zwanen) op het programma. Een week later, op de 23e volgt de integrale Waddentelling. Vóór beide genoemde tellingen kunnen al slaapplaatsen van ganzen geteld worden, die telling staat namelijk de 9e gepland, met een uitloop van 2 t/m 17 november. Zie verder de bijdrage van Olaf in deze nieuwsbrief. Voor mensen voor wie al die

tellingen niet genoeg zijn of voor diegenen die voor of na de telling op de Wadden of aan de kust nog wat willen doen het volgende: momenteel loopt (nog steeds) een onderzoeksproject aan Drietenstrandlopers. Velen van jullie zullen wel het boek 'Een Groenlander in Afrika' hebben gezien of gelezen wat daarover gaat. Naast de vraag om gekleurde vogels af te lezen verzoeken de onderzoekers ook om jongenpercentages te bepalen in groepen Drietenstrandlopers. Hoe je nou die jonge Drieten kan determineren staat hier: http://www.waderstudygroup.org/docs/SandAge_man_en.pdf. Algemene informatie over het project is te vinden op: <http://www.waderstudygroup.org/res/project/sanderling-nl.php>.

Ik moet het echt weer kort houden, want de nieuwsbrief zit weer goed vol. Kees werpt zijn licht op de vroege aankomst van ganzen en zwanen, het broedsucces van afgelopen broedseizoen en de ontwikkeling bij de Dwerggans. Jan Schoppers over het monitoren van Aalscholwers, Olaf blikt terug op de slaapplaatstelling van Grote Zilverreiger en Aalscholwer en Romke presenteert ontdekje plekje waar ditmaal Westhoek in figureert.

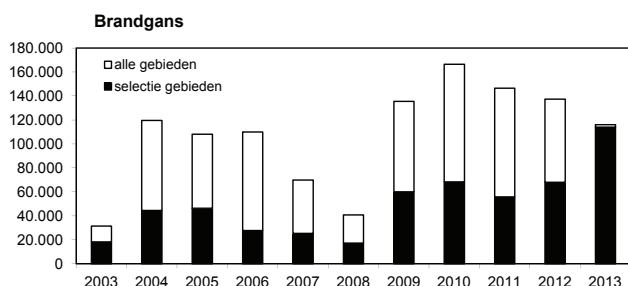
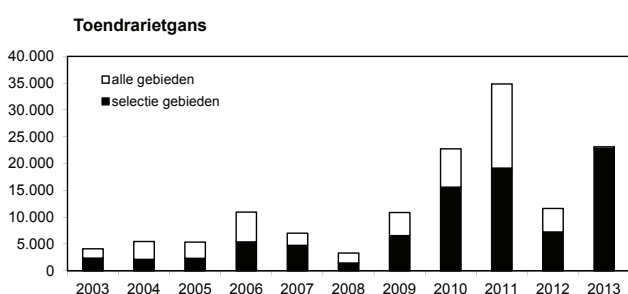
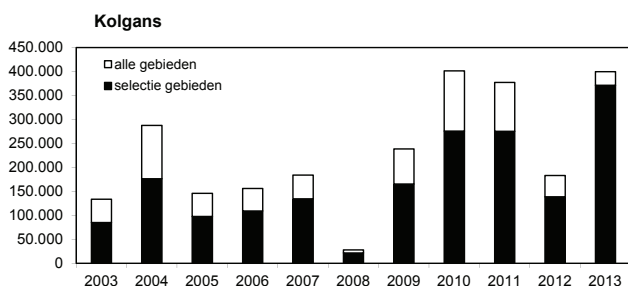
Ik wens iedereen een plezierige en goede telling!

Menno Hornman

Nederland (binnenland):	Waddengebied:
16 november selectie van monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling	23 november integrale telling (12:04 - HW 85)
Overige teldata	(tussen haakjes tijdstip hoog water & cm verhoging)
14 december monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	21 december steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (11:35-96)
18 januari midwintertelling, monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	18 januari midwintertelling, integrale telling (10:40 - 96)
15 februari monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	22 februari steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (13:20-85)
15 maart monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	22 mrt steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (12:54 - 82)
12 april monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	19 april steekproeftelling, telling Brand- en Rotgans (13:15-94)
17 mei selectie van monitoringgebieden, telling Brand- en Rotgans	3 mei telling Brand- en Rotgans
14 juni selectie van monitoringgebieden	17 mei integrale telling (12:35 - 101)
	14 juni steekproeftelling (11:36 - 103)
NB. Bij voorkeur niet van de teldatum afwijken, echter bij slecht weer of andere overmacht kunnen tellingen nog één dag voor tot twee dagen na de teldatum worden uitgevoerd.	

Ganzen & Zwanen: Vroege aankomst zet door

De vroege aankomst die we in de vorige nieuwsbrief op grond van trektelegevens meldde kwam bij de oktobertelling al goed tot uiting. En dat ook bij vrijwel alle soorten. Afgaande op een over de afgelopen jaren vergelijkbare selectie van telgebieden, behoren de nu reeds gemelde aantallen van o.a. Kogans, Toendrarietgans en Brandgans tot de grootste sinds 2003 (figuur 1). Bij Kogans is het totaal getelde aantal zelfs vergelijkbaar met de totalen die in

Figuur 1. Oktoberaantallen van Kogans, Toendrarietgans en Brandgans in 2003-2013. Het zwarte deel van de balken heeft betrekking op een selectie van gebieden waarvan voor oktober 2013 al gegevens beschikbaar waren, en die ook in voorgaande jaren werd geteld (dus goed vergelijkbaar zijn). De lengte van de totale staaf geeft het uiteindelijk totaal getelde aantal aan. Voor 2012 en 2013 zijn die nog resp. in bewerking of nog niet compleet, en dus onvolledig.

2003-2011 landelijk werden geteld, terwijl nog lang niet alle gegevens van 2013 binnen zijn. Ruwweg gaat het bij de nu al 372.000 geregistreerde Kogans om bijna de helft van het wintermaximum dat in de afgelopen jaren gebruikelijk was. Zelfs de Kleine Zwaan, die de afgelopen jaren ertoe tenderde steeds later in het najaar aan te komen, deed mee in de vroege aankomst. Waarnemingen op waarneming.nl laten zien dat eind september al enkele tientallen vogels in het Lauwersmeer pleisterden. Inmiddels zijn ze op de bekende locaties te zien waar ze op het water foerageren (o.a. Lauwersmeer, Randmeren, IJsselmeer- en Markermeer). Volgens de overeenkomstige selectie van telgebieden uit figuur 1 werden sinds 2004 niet meer zoveel Kleine Zwanen in oktober geteld. Trektelegevens laten zien dat vooral van 13 tot en met 19 oktober vrijwel dagelijks honderden vogels passeerden. Bij de volgende telling zullen de eerste grotere groepen wellicht ook op oogstresten van bijv. maïs te vinden zijn.

Mager broedseizoen?

Bij het broedsucces is momenteel alleen voor de Kogans een eerste balans op te maken. In de meeste gebieden worden in de aanwezige groepen zo'n 10-15% eerstejaars gevonden, soms ook 20%. Families van 3-5 jongen zijn niet ongewoon, maar er zijn heel veel paren zonder jongen. Uit de tot dusverre grootste steekproef die ik zelf in de laatste weken aan de Duitse Niederrhein kon verzamelen (ruim 23.000 vogels individueel gecontroleerd) komt een jongenpercentage van 11%, bij een gemiddelde familie grootte van 1,7 jong per succesvol paar. Indien dit beeld de komende tijd wordt bevestigd, gaat het opnieuw om een mager broedseizoen. Vorig jaar werden ongeveer 12% eerstejaars geteld. Tot en met 2005/06 waren jaren met meer dan 20% niet ongewoon.

Sterke afname Dwerggans

Zweedse Dwerggans-onderzoekers, die de broedpopulatie in Lapland volgen en veel contact hebben met de Nederlandse Dwerggans-groep rond Gerard Ouweneel meldde in 2012 al een afname op de broed- en ruiplaatsen in Zweden. Dwerggans leden er gevoelige verliezen door onder andere predatie door Zeearend. Naar het zich laat aanzien zal dit seizoen nog slechter uitpakken. De Zweedse populatie nam in de zomer van 2013 af tot ongeveer 41 vogels. Het tot dusverre in Nederland getelde maximum is 30 in het Oudeland van Strijen, alsmade nog enkele losse vogels waarvan de herkomst niet helemaal duidelijk is. Voor het eerst werd in september/oktober geen enkele Dwerggans in de Anjumerkolken gezien. Uit het overzicht van voorkomen in Nederland dat we momenteel in opdracht maken van het Zweedse project, valt goed op te maken dat de afgelopen jaren de Anjumerkolken steeds minder werden bezocht. De vogels vliegen kennelijk direct door naar het Oudeland van Strijen. Naar verwachting zullen ze later deze winter verschijnen in de polders rond Petten.

Kees Koffijberg

Slaapplaatsen: Grote Zilverreigers over de 2.000 en Aalscholvers over de 20.000

Dit seizoen zijn voor het eerst de teldatum van Grote Zilverreigers en Aalscholvers samengevoegd. Deze twee soorten gebruiken vaak dezelfde slaapplaatsen en de piekperiodes van beide soorten overlappen voor een groot deel. Oktober is dan een goede maand om te tellen, en dat werd mooi bevestigd afgelopen maand.

Grote Zilverreiger

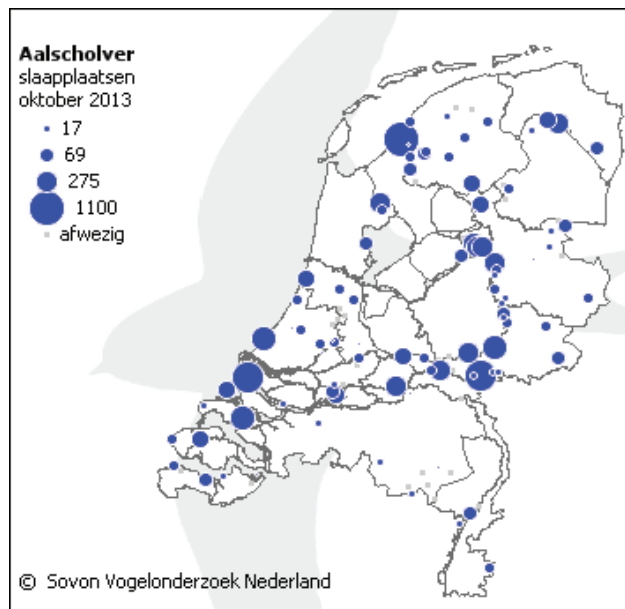
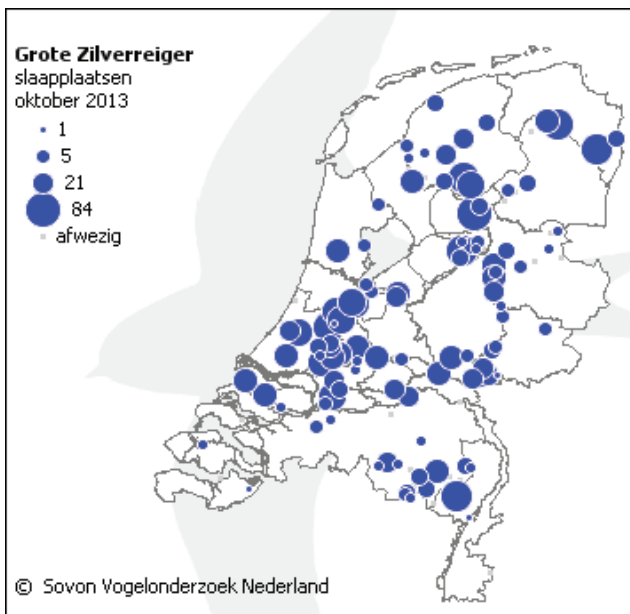
In totaal werden 2.125 Grote Zilverreigers geteld verdeeld over 149 slaapplaatsen. Het was voor het eerst dat er tijdens een oktobertelling meer dan 2.000 Grote Zilverreigers werden geteld. Meestal is oktober net te vroeg om in West-Nederland al topaantallen te hebben, maar dit keer dus niet (zie kaartje). Waarnemers meldde wel dat ze wat meer verspreid sliepen en door de bladeren niet altijd even goed zichtbaar waren. In de digitale nieuwsbrief wordt per provincie verder ingezoomd op de resultaten.

Aalscholver

Bij de Aalscholvertelling werd ook een grens overschreden, maar dan die van 20.000. Dit kwam zoals gebruikelijk voor een groot deel op het conto van de Kreupel in IJsselmeer, waar 12.000 Aalscholvers overnachtten. In de rest van Nederland werden langs de IJssel en langs de kust mooie aantallen gemeld (zie kaartje). De teller staat momenteel op een fraaie 22.222 Aalscholvers, verdeeld over 130 slaapplaatsen.

Volgende tellingen

Het is jammer dat bij de Aalscholver niet dezelfde teldekking werd behaald als met de internationale telling in januari, toen meer dan 300 slaapplaatsen werden bezocht. Maar rond 22 februari 2014 is er nog een herkansing, als opnieuw beide soorten op het programma staan. En wie in december al Grote Zilverreigers wil

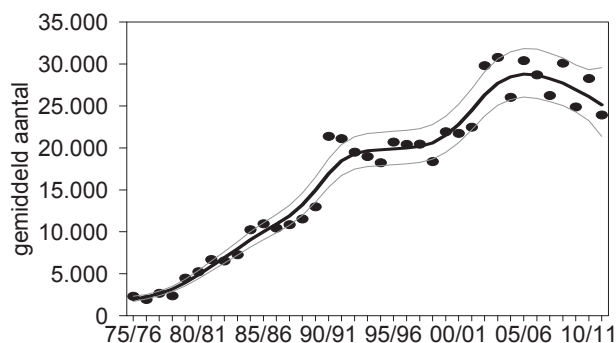
tellen, ga het vooral doen! Wij hebben die telling als landelijk telmoment geschrap, maar in veel regio's is het de moeite waard om nog eens te kijken wat er dan nog zit, zeker gezien de aantallen die nu al zijn gemeld. Eerst is er nog het spektakel van de ganzen en zwanenslaaplaattelling op 9 november, met uitloop naar de week er voor en na (2 t/m 17 november). Watervogeltellers hebben

de mogelijkheid om hun tellingen op dezelfde dag te combineren (eerst uitvliegende ganzen op de slaapplaats tellen en vervolgens starten met de dagtelling van watervogels). Op dit moment zijn al opvallende aantallen ganzen en zwanen terug dus dat belooft wat! Iedereen bedankt en hele goede tellingen gewenst.

Olaf Klaassen

Schrokop Aalscholver, van losse waarnemingen naar monitoren

In de jaren zeventig was de Aalscholver een schaarse verschijning in grote delen van het land. Iedere waarneming werd dan ook doorgegeven voor het waarnemingenarchief van de vogelwerkgroep. In de loop van de jaren tachtig maakte de soort een flinke groei door waardoor het doorgeven van losse waarnemingen verzandde. Een vergelijkbare ontwikkeling zie je nu bij de Grote Zilverreiger gebeuren. Gelukkig zijn de soorten gewoon geteld tijdens de maandelijkse watervogeltellingen waardoor we een goed beeld hebben van de trend en de verspreiding dankzij de inzet van de duizenden waarnemers. In het seizoen 2011/12 zijn de hoogste aantallen gezien op het IJsselmeer (max 15.600 november) daar verblijft dan ruim de helft van onze winterpopulatie. Ook het Markermeer is in trek (10.500 juli) bij deze viseter. Seizoensmaxima van 5.000-1.000 zijn gevonden in de Wadden, Biesbosch, Ketelmeer & Vossemeer, Groote Brekken - Lemmer, Midden-Limburgse Maasplassen, Volkerakmeer, Texel, Haringvliet en IJssel. De Aalscholver is een viseter maar paling staat niet zoveel op het menu. De "aal" in de naam slaat waarschijnlijk op paling maar kan ook betrekking hebben op "aar" wat staat voor de heraldieke houding met uitgespreide vleugels tijdens het drogen. In de Midden-Limburgse Maasplassen bestond de vis voor 83% uit karperachtigen, vooral blankvoorn. Verder staan baarsachtigen (9%), spiering (7,5%), paling (0,2% en Amerikaanse rivierkreeft (0,2%) op het menu. Ongeveer 10% van het totale visbestand en 15-20% van blankvoorns werd in een winter genuttigd door

Aantalsontwikkeling van de Aalscholver in Nederland.

de Aalscholvers (Marteijn & Noordhuis 1991). Bij veel soorten wordt gezegd dat ze niet meer eten dan ze aankunnen. Echter de Aalscholver is een schrokop die wel eens een maatje te groot neemt. Zo blijkt een 45 cm Snoekbaars de 'killing limit' te zijn getuige het volgende artikel http://www.vogelwerkgroeparnhem.nl/vlerk/05_1_aalsch.pdf Ondanks deze dodelijke gulzigheid zien we zowel bij de broedvogels als de wintervogels een stormachtige groei. Beide laten een vervijfvoudiging zien vanaf begin jaren tachtig. Vanaf begin van deze eeuw neigen zowel de broed- als wintervogels naar een stabilisatie of zelfs lichte afname. De winterpopulatie is in de Wadden en de Regionale gebieden de laatste tien jaar afgenomen en in de Zoute Delta al vanaf halverwege jaren negentig. De grootste aantallen verblijven in de Zoete Rijkswateren en daar is de trend stabiel in de afgelopen decade. Trek wordt in het najaar vooral in oktober gezien en in sommige jaren ook in december <http://www.trektellen.nl/grafiek.asp?soort=20&telpostland=1&telpost=-1&Jaar=2012&Jaar2=2011&my=year&eerstemaand=10&au=hr> We zien dan onze eigen broedvogels maar ook Deense en Duitse blijkt uit terugmeldingen van kleurringen. De Aalscholver is tegenwoordig in het stedelijk gebied zelfs een gewone verschijning vissend in de gracht of rustend op een lanthaarnpaal. Dat konden we veertig jaar geleden niet bevroeden.

Groepsvisende Aalscholvers Schiermonnikoog 29 sept 2012 (Harvey van Diek).

Jan Schoppers

Wadden: Westhoek krombekhoek

Een van de fraaiste vogelrijke kwelders langs de Friese wadendkust is die bij Westhoek. In de aanloop naar hoog tij verzamelen zich hier vooral in de nazomer duizenden steltlopers en meeuwen. Het gros hiervan foerageert met laag water op de Ballastplaat ten oosten van Griend en zoekt met opkomend water de hoogwatervluchtplaatsen bij Westhoek (en Zwarte Haan) op. De maandelijke steekproeftellingen die de Wadvogelwerkgroep FFF er in de afgelopen maanden uitvoerde leverden fraaie aantallen op, zoals 9400 Bergeenden (juli), 1200 Pijlstaarten (sep), 3300 Wulpen (sep), 5600 Tureluurs (aug), 9600 Kokmeeuwen (aug) en 4200 Kluten (sep).

Westhoek staat vooral bekend als een van de beste plekken om 's zomers Krombekstrandlopers te spotten. De flyway-populatie van de Krombekstrandloper is met 1.000.000 vogels fors, maar slechts 2-3% hiervan maakt gebruik van de internationale Waddenzee. De trend van de Krombekstrandloper in de internationale Waddenzee is onzeker, mede door afnemende aantallen in Denemarken en Nedersaksen en onzekere aantalsontwikkelingen in Sleeswijk-Holstein. In de Nederlandse Waddenzee laten de jongste trendberekeningen een toename zien. Landelijk is er echter geen sprake van een toename, omdat aantallen in de Zoute Delta op zowel lange als korte termijn zijn afgenomen.

De Krombekstrandloper is met zijn korte, snelle doortrekkie lastig te tellen met maandelijks één telling. Over de afgelopen vijf jaar berekend ligt de seizoenspiek in augustus met gemiddeld een kleine 3500 'krombekken', waarvan doorgaans de meeste langs de Friese Waddenkust en kleinere concentraties langs de Groninger kust. Regelmatigere, op krombekken toegespitste tellingen in de periode 2001-2010 laten veel grotere

aantallen zien die wel oplopen tot ca. 8000 voor de omgeving Westhoek-Zwarte Haan. Alleen al voor de kwelder van Westhoek lagen de aantallen doorgaans tussen de 3000-5000 op randje juli-augustus (gegevens H. Schekkerman e.a.). Daaruit bleek ook hoe sterk aantallen van dag op dag kunnen verschillen; 300 op de ene dag, een dag later ruim 2000.

Met de maandelijke tellingen in het waddengebied werden in juli van dit jaar in de steekproefgebieden 1100 Krombekstrandlopers geteld. De Friese kust is sinds jaar en dag in zijn geheel een steekproefgebied dat iedere maand wordt geteld en daar zaten in juli alleen al 840 op de kwelders van de Oude Bildtpollen. In augustus werden tijdens de extra integrale telling slechts 300 krombekken in de Waddenzee geteld, waarvan 230 bij Westhoek. Dit jaar is met aanvullend onderzoek naar ruiende Bergeenden langs de Friese waddenkust ook rekening gehouden met de aanwezigheid van Krombekstrandlopers. Buiten de reguliere tellingen leverde dat begin augustus een eerste piek op van bijna 2000 individuen. Een tweede piek deed zich begin september voor en omvatte ruim 2400 Krombekstrandlopers (gegevens R. Kleefstra). Beide vielen dus tussen de reguliere tellingen in. Vangsten van Krombekstrandlopers op de kwelders bij Holwerd lieten zien dat volwassen vogels met name eind juli en begin augustus doortrekken, terwijl jongen eind augustus en in september langstrekken (Steltloperingroep FFF, K. Koopman) en dat komt dus overeen met het waargenomen patroon in de afgelopen zomer. Wie graag lekker veel krombekken voor de lens wil zien, deels nog fraai in broedkleed, moet in augustus maar eens een kijkje nemen te Westhoek.

Romke Kleefstra

Watervogeltellingen	(Alle coördinatoren zijn telefonisch te bereiken via 024-7 410 410)
• projectcoördinatie	Menno Hornman (menno.hornman@sovon.nl)
• formulieren etc.	Michel Klemann (michel.klemann@sovon.nl)

Wie coördineert wat: regiocoördinatie

De eerstgenoemde persoon coördineert de maandelijke tellingen, voor de midwintertelling is er soms een aparte coördinator.

(ZO) Zoute Delta	Mervyn Roos (06-12218134, mervyn.roos@rws.nl)
(NH) Noord-Holland	Michel Klemann (024-7410410, michel.klemann@sovon.nl)
(ZH) Zuid-Holland	Jan-Willem Vergeer (024-7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
(ZL) Zeeland	Jan-Willem Vergeer (024 7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
(FR) Friesland	Romke Kleefstra (06-10646640 romke.kleefstra@sovon.nl), <i>Midwintertelling</i> VACANT
(GR) Groningen	Kees Koffijberg (024-7 410 410, kees.koffijberg@t-online.de), <i>Midwintertelling</i> VACANT
(DR) Drenthe	Jaap Ruiters (0591-382070, jaap-ruiter@planet.nl), <i>Midwintertelling</i> Harold Steendam (0592-273845, harold_steendam@hotmail.com)
(FL) Flevoland	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(OV) Overijssel	Symen Deuzeman (024-7410410, symen.deuzeman@sovon.nl)
(GL) Gelderland	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(UT) Utrecht	Michel Klemann (024-7410410, michel.klemann@sovon.nl)
(NB) Noord-Brabant	Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl)
(Li) Limburg	Ton Cuijpers (0475-551579, a_cuijpers@hetnet.nl)
(WG) Waddengebied	Romke Kleefstra (06-10646640 romke.kleefstra@sovon.nl)
(RG) Grote Rivieren	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)

Informatie over coördinatie in (IJ) IJsselmeergebied, (RM) Randmeren, (BR) Beneden Rivieren, (NZ) Noordzee via Sovon Menno Hornman (024-7 410 410, menno.hornman@sovon.nl)

---

coördinatoren slaapplekken:

Zeeland, Zuid-Holland:	Albert de Jong (024-7410410, albert.dejong@sovon.nl)
Noord-Holland, Utrecht:	Vincent de Boer (024-7410410, vincent.deboer@sovon.nl)
Friesland, Groningen:	Jelle Postma (024-7410410, jelle.postma@sovon.nl)
Drenthe, Overijssel:	Jan Schoppers (024-7410410, jan.schoppers@sovon.nl)
Gelderland, Flevoland:	Jan Schoppers (024-7410410, jan.schoppers@sovon.nl)
Limburg, Noord-Brabant:	Vincent de Boer (024-7410410, vincent.deboer@sovon.nl)

Deze nieuwsbrief wordt toegezonden aan tellers en/of coördinatoren. De resultaten van de komende telling a.u.b. zo spoedig mogelijk naar Sovon Vogelonderzoek Nederland, Antwoordnummer 98189, 6500 VA Nijmegen sturen. Vergeet niet de gebiedscodes in te vullen. Een postzegel is niet nodig!!

Nb! In deze nieuwsbrieven genoemde aantallen zijn voorlopig en vaak nog onvolledig! Ze zijn dus niet geschikt voor verder gebruik.